

Jurnal de critic (1945 – 1980)

● 1945

Biroul studențesc de pe lângă Rectoratul Universității din București trimite o scrisoare teatrelor din Capitală, rugându-le să acorde săptămînal un număr de bilete gratuite pentru studenții lipsiți de mijloace, dornici să vadă spectacole. Teatrul „Alhambra” nu răspunde la adresă. Teatrul „Colorado” expediază o adresă laconică: „Oricite și oricînd; să vină direct la mine”; semnat, director, Gr. Vasiliu-Birlic. Teatrul Comedia, asemenea: „De acord. Pe bază de table”. Semnat: Sică Alexandrescu. Teatrul „Victoria” e și el lapidar: „Nu dăm bilete pentru studenți”.

Biroul cu pricina înaintează copii de pe adresa sa, și de pe răspunsuri, ziarului „Victoria”, cerînd sprijin. Redactorul-șef George Ivașcu îmi dă hirtii, cerîndu-mi să comentez chestiunea la rubrica „Universitatea”. Scriu un articol cît se poate de critic: „Studenții și spectacolele”.

Primim imediat la redacție două răspunsuri: Primul: „Cerem scuze pentru necuviința administratorului, de care n-am avut cunoștință. Studenții sînt invitații noștri. Toate cererile de gratuități vor fi satisfăcute”; semnat: Leny Caler, George Vraca. Și al doilea, de la o doamnă directoare: „Studenții să se preocupe înții de carte și după aceea de distracții. Dacă dăm bilete de favoare la toată lumea, noi din ce mai trăim?”

● 1946

Gina Sandri, actriță și profesoară ce se bucură de respect, pune în scenă la Iași, la Teatrul Poporului, Dezertorul de Sorbul. Scena e incomodă, are o singură intrare, sala e nenorocită, înghețată, spectatorii stau cu căciulile în cap și suflă în pumni, actorii, cu nasurile roșii și fețele livide, joacă tinerește, energic și sînt aplaudați mereu, cu încîntare. Se numesc Puiu Simionescu, Elena Câmpeanu, Zaharia Volbea... Cred cu neclintire în ceea ce fac.

La Teatrul Național e cald, luminile scintilează, purpura strălucește, dar nu e public, se joacă, anost, un Ion adaptat tot de M. Sorbul. Marii actori ai instituției umblă pe scenă stingheriți. E a treia reprezentație de la deschiderea stagiunii.

Nu mai merge — îmi spune directorul, de scenă I. Xenofon-Diacu. De săptămîna viitoare reluăm Două orfeline. Și dramaturgii noștri? — întreb. Recomandă-ne dumneata — zice — o piesă nouă, dar bună, a unui om tînăr. O piesă a zilei de azi. Unde e? Cînd o să apară? Noi o așteptăm.

★

Direcția generală a teatrelor hotărăște să organizeze un ciclu de dezbateri publice despre „Problemele de bază ale teatrului românesc”.

Simpozionul inaugural are ca temă „Alcătuirea unui repertoriu superior”. Vorbește, cu un farmec seducător, ministrul Artelor, Mihai Ralea, apoi, în stilul său impecabil, inconfundabil, Tudor Vișanu, impetuos și sarcastic, N. D. Cocea, precipitat, cu documentație luxuriantă, Petru Comarnescu, liniștită, reflexivă, dubitativă, Alice Voinescu.

● 1947

La premiera Generației de sacrificiu, la Teatrul Savoy, prietenii, rudele actorilor, cunoscuții invitați pe gratis, îl cheamă pe autor la rampă prin chiote, urlete, chițcăituri. Valjan apare tîrziu, cam jenat, adus în scenă de Ghibericon și Anastasiad.

N-am impresia că v-a făcut prea mare plăcere gălăgioasa demonstrație — îi spun, reîntîlnindu-l în culise. Tinere — zice — ține minte că tot ceea ce se întîmplă în teatru este și va fi totdeauna teatral.

★

Scriu, în cronica la Scumpa mea Ruth de Norman Krasna (în revista „Studenții Român”) despre „prezența admirabilă a d-rei Eugenia Popovici (căreia) îi aducem neprecupețitele noastre elogii. Rolul fetei mai mici a familiei Wilkinson a fost jucat cu un mare meșteșug dramatic, pe care l-am remarcat întîi în Bădăranii, și pe care ne grăbim să-l aplaudăm și acum... Jocul a fost excelent, constituind una din cele mai frumoase interpretări din stagiunea aceasta.”

După citva timp, într-o întîlnire întîmplătoare în culisele „Odeon”-ului, actrița îmi mulțumește suav: „Pentru ceea ce ați scris despre mine ar trebui să vă sărut”. Mă zăpăcesc, nu știu ce să răspund, tînăra artistă suride șăgalnic, parcă ar vrea să și facă ce-a zis, dar o colegă rezolvă brusc situația, luînd-o autorigitar de braț, și îndepărtînd-o, cu spe-

cificia: „Iar pentru ce a scris despre mine, o să-l rog să mă pupe dinsul”.

Despre această doamnă notasem că „e lipsită de grație”...

● 1948

Obosit, și mulțumit, Nicolae Massim își scoate haina, așifă și susleacă minecile cămășii și se așază, în sfârșit, pe o treaptă a scării. Dă pauză. Actorii pleacă bucueroși, care-ncotro.

— O să ne scoată sufletul Țiganul ăsta care și-a omorât piranda — rezumă un tânăr tragedia lui Othello.

— Dom' Massim — roagă o distinsă actriță, lasă-ne pe ăștia din anturajul Dogelui să ne ducem pe la cășile noastre, că tot nu ciripim nimic. Facem frumos la premieră, p-onoarea mea...

Jenică Constantinescu bombăne. Emil Botta stă tăcut, cu capul în piept. Se privește apoi unul pe altul și se înțeleg din ochi. În timp ce toți ceilalți sînt pe afară, ori la bufetul din colțul fundăturii unde e Liceul Sf. Sava, în scena goală, Iago și Maurul reîncep nesfârșitul lor dialog, cu patimă, cu scinteieri, fără istov...

★

Cunoscutul dramaturg bulgar, Orlin Vasiliev asistă la repetițiile piesei sale Alarma la Teatrul Poporului, în regia lui Gabriel Negry.

E scund, vinjos, vesel; pare satisfăcut. Exclamă, la un moment dat:

— Ce actori, ce actori!

Pe urmă își mîngieie mustața, se uită în tavan, îl măsoară pieziș pe regizor și întreabă prudent:

— Nu vă supărați dacă fac și o observație?

— Dimpotrivă — îl invită, elegant, Negry. Vă rog...

— Nu s-ar putea să le dați personajelor ceva mai mult specific bulgăresc?

Regizorul e sincer nedumerit.

— Adică?

— De exemplu, să fie ceva mai iuți...

— Cu alte cuvinte, să accelerăm — traduce, pentru sine, actorul Titu Vedeș.

— Nu, nu, nu e vorba de ritm. Ci de... cum să spun?... de natura umană.

— Să fim, așa, mai ardeiași, da?

— Da, da — acceptă bucueros oaspetele.

— Vezi, domnule. — jubilează Neamțu-Ottonel — tot tradiția comună a zarzavaturilor, săraca...

★

Directorul Teatrului din Arad, observînd că în zilele de marți și vineri orașul se umple de țărani care vin la „tirg”, hotărăște să se dea spectacole speciale pentru ei, în acele zile din săptămîină, la ora 13.

Primele două reprezentații adună cifra modestă de cam 30—40 de spectatori. La următoarele, însă, afluența crește.

★

Sînt invitat să asist la „prima producție de sfîrșit de an” a Facultății de Teatru din București. Public un articol incitant, subliniînd, printre altele, „înțelegerea admirabilă a comicului antic de către tinăra regizoare Sorana Coroamă” (Amphytrion de Plaut), faptul că tinerii Val. Săndulescu și Dem. Savu „și-au compus rolurile cu multă imaginație”, că studenții Constantin Codrescu, Ludovic Antal, Ileana Predescu „au izbutit pe deplin” etc. Fac însă și cîteva observații, care îl supără pe unul din profesori. E, altminteri, un om stimabil și civilizată, mă abordează cu amenitate, rugîndu-mă să-i explic de ce anume nu mi-a plăcut deloc studenta Elena Roșescu, el socotind că „va fi o stea de prima mărime”, și ce-am vrut să zic cînd am acuzat fragmentul din Richard III că ar fi „de un tragic neomenesc, frizînd morbidul”.

Atunci i-am răspuns pe larg (fără succes). Azi mă uit din nou la frază și chiar nu înțeleg nici eu ce-am vrut să spun...

● 1953

— Hai să mă ajuți, să mă înțeleg cu sud-americanii — îmi propune colegul de la un cotidian central, și plecăm numai-decît spre cantonamentul lor. Acolo, animația caracteristică Festivalului mondial al tineretului și studenților, care „ocupă” acum masiv Bucureștiul și-i preocupă pe bucureșteni. Întrebăm întii, firește, despre „șeful delegației” — care, reunește, se pare, tineri din cîteva țări latino-americane. Sîntem întrebați, la rîndu-ne, ce înțelegem prin „șef”. Explicăm, firește, ce credem noi că ar fi, în cazul de față, un „șef”. N-avem propriuzis un „șef” — ne explică o fată. Dar dacă doriți, puteți vorbi întii cu mine. Mă numesc Tereza Acero (adică Oțel). E o creolă înaltă și foarte subțire, cu părul răvășit; o rochie roșie, simplă; la încheietura mîinii, o brățară fină de argint. Ne povestește cum a ajuns în Europa din Columbia — o adevărată odisee, care a durat patru luni; nu știe cum se va mai putea întoarce în țara ei, la luptătorii din munți. Sînt trei; au pornit cinci, dar doi au fost prinși și încarcerați. Apoi ne propune să cunoaștem și un cubanez, care însă n-a plecat din țara lui și, deocamdată, nu se va putea întoarce nici el acolo. E un tânăr musculos, smead, cu o privire arzătoare, o față concentrată, severă, tăiată în linii dure. Poartă un fel de bluză militară și o beretă ca a foștilor maquisarzi francezi. Întinde mina și rostește scurt:

— Guevarra.

lată, am fost numit: primul profesor de critică din istoria învățămîntului artistic. Nu am chiar grad de profesor. N-am propriu-zis o catedră. I se spune „Seminarul de critică teatrală și cinematografică, teatrologie și filmologie din cadrul Institutului „I. L. Caragiale“. Există Anul I și Anul II.

Mă uit cu luare aminte la studenți. Voi învăța împreună cu ei. Am în geantă propriile mele caiete de notițe, păstrate de la Litere și Filosofie. Fișe. Bibliografii. Conspecte. Cum să predau disciplina criticii, nu m-a învățat însă nimeni. Strig catalogul rar. Îl cercetez îndelung pe fiecare. Dar îi voi cunoaște mult mai târziu: Birsan Rodica, Covali Eduard, Georgescu Rodrig, Hincu Delia, Leibovici Carola, Mandric Emilian („Știtești rudă cu...?“ „Credeți că are vreo importanță?“), Morărescu Jana, Nicoară Eugen, Răpeanu Bujor, Romanescu Magda, Rusu Ilie, Schön Mya („Dumneata îți scrii numele mic cu y?“ „Cum doriți dumneavoastră?“), Stoicescu Sofia, Tolu Ioan Mihai... Și alții.

Cobor de pe catedră și mă așez într-o bancă. „Voi începe cu principiile generale ale criticii. Și cu sensul activității critice“. Unii deschid alene caietele. Alții mă scrutează ironic. Una din fete se întoarce cu spatele. „Care e originea cuvîntului critică?“ Nu răspunde nimeni. Tăcere lungă. „A, pe noi ne-ați întrebat?“ — face, fals candidă, fața răsucită. Ilaritate. Tăcere. „Cred că putem fi și serioși“ — spune unul din băieți, fără să se adreseze cuiva anume. Din nou tăcere. „Dacă-mi permiteți — reia fața cea năbădăioasă cu fața lungă, nasul mare și părul rar, întorcîndu-se spre mine. Ce metodă înțelegeți dumneavoastră să folosiți cu noi?“ Are dreptate. Cu asta trebuia să încep.

Intra la Anul II. Aici sînt studenți mai maturi. Domnișoarele, unele elegante, coafate, domnișorii, unii cu cravate foarte colorate, alții sărăcăcioși, dar îngrijiiți. Beilis Rolla, Gurău Radu, Kuhartz Eugen („Cu tz?“), „Nu-i absolut necesar“, Popescu Tudor („Ați mai făcut o facultate, ori da“. „Pe asta o faceți de nevoie, ori de plăcere?“ „Dintr-o plăcută nevoie intelectuală“, Hulubaș Mircea („Eu sînt prezent“), Onofrei Adriana, Ceachiru Elvira, Enășescu Zinel („Zinel?“ „Da; de ce? Vă supără?“) Moisescu, Pop Ana Maria, Ioan Angela, Gibescu Dan, Țipa Cezar, Munteanu Virgil, Cazaban Jean, Săucan Pia, Vlădescu Tiberiu, Gîță Letiția, Căruțașu Aurelia, Istrate Vasilica, Cătănescu Anghel, Costescu Eugen, Paraschivescu Constantin („E aici?“ „Da, am răspuns“. „De ce vorbiți așa încet?“), Purice Eugenia, Simedru

Ileana, Inesca Andrei, Munteanu George... Și alții. „Catalogul e vreaște. Nu putea fi scris în ordine alfabetică?“ Voci: „Ehe, dacă-l scriam noi!“ „Pune-l dumneata la punct“. „Ei și ce, nu ne puteți nota?“ „Las-c-o să ne cunoaștem și așa“.

După o lună îi întreb, mă seminarizez eu însumi: „Este justă linia seminarului, orientarea lui?“ Îi ascult pe toți care vor să vorbească și conchid afirmativ. „Contribuie oare munca noastră la formarea măestriei artistice?“ Le ascult din nou opiniile. Închei ceva mai evaziv: „Rămîne chestiunea găsirii unor forme mai proprii de muncă didactică“.

Discutam despre Othello. Majoritatea sînt informați, studiosi, unii fac observații personale profunde. E o plăcere reală să ai asemenea studenți. Doar vreo cîțiva sînt răi, insidioși, cu un sarcasm perpetuu, ricanînd mereu. Am și leneși sădea. Neglijenți. Indiferenți. Dar clasa e, ca întreg, remarcabilă.

Discutam deci despre Othello. Fiecare epocă prețuiește altceva în această capodoperă. A-i descoperi actualitatea, înseamnă a deluși ce cred oamenii de azi despre erou (Eugenia Purice). Critica occidentală exprimă, prin luările ei de poziție recente, schimbări fundamentale de concepție privind relațiile personajelor (Angela Ioan). Othello e un om inteligent, Iago e o nulitate, fiindcă problema lui capitală e să înlăture un maur, nu are altă idee, un ideal, o justificare măcar morală (Mircea Hulubaș). Generalul e „un om pur“, necontaminat de moravurile vremii, l-aș compara cu indianul lui Montesquieu. Îl văd ca o sinteză istorică a valorilor morale feudale și a spiritului renașcentist. Nu cred însă în lipsa de intelectualitate a lui Iago. (Tudor Popescu). Pe ce te bazezi? (Hulubaș). Pe ceea ce se spune în text (Popescu). Păi eu tot de la text pornesc (Hulubaș). Sper că n-am consultat texte diferite (Popescu). Dacă distingem concepțiile lor diferite despre viață, avem un reper mai sigur pentru cunoașterea caracterelor (Ana Maria Pop). Mă iertați că interviu oarecum lateral... Oare e bine să facem chiar atîta polemică? Chiar și fantezia critică e obligată să se aplăce la obiect (C. Paraschivescu). E bine să facem polemică. Desigur, rămînînd la obiect. Inșă acum mi se pare că sîntem la obiect (Eu). Mă rog (Paraschivescu). Ce cred, așadar, despre Iago? El e un tipic diplomat englez, perfid... (Hulubaș).

● 1964

Discuție despre dramaturgie, la Consiliul teatrelor. Unul din cail de bătaie: Teodor Mazilu. Spicuirii din dezbateri: „E clar că-i calchiază pe alții“. „Se vede limpede că-l copie pe Brecht“. „Oare

Gherman din Somoroasa aventura reprezentată el un adevărat erou comunist?" „Mi se pare că tinărul autor suferă de boala snobismului". „E o literatură a prozii". „S-a ajuns pînă la compararea absurdă a lui Mazilu cu Caragiale!"

Și două replici, în polemică, ale lui Mihai Beniuc:

— Adevărurile de azi sînt erorile de mîine.

— Da, Mazilu nu e Caragiale, dar în unele luări de poziție contra lui parcă-l simt pe Caion.

● 1966

Revista „Cronica" din Iași deschide o campanie contra lui Aurel Baranga, în special împotriva piesei sale Sfîntul Mitică Blajinu. Se pronunță, cu vehemență, o studentă, care îl consacră „autor de estradă". Un „muncitor constructor" descoperă „surprins", „asemănarea" dintre piesa pusă în cauză, Jocul de-a vacanța de Sebastian și Cameleonul lui Cehov, autorul nostru de azi avînd însă darul, spre deosebire de cei citați, „de a împoțona cu panglici și hirtii colorate". Un poet și publicist foarte prețuit afirmă că dramaturgul păcătuiește prin „lipsa de substanță", „vidul de idei"; dar, la capătul cumplitei sale diatribe, declară, în treacăt, „N-am văzut Sfîntul Mitică Blajinu".

În sfîrșit, scriitorul clujean Vasile Rebreanu îi dedică un veritabil poem în proză, în care se zice: „Ii doresc lui Aurel Baranga să scrie și piese bune, care să poată fi jucate și fără relații. Meserie știe. Ii doresc însă adîncime și har. Și originalitate. Pe cînd și un succes de creație dramatică autentică? Mă întreb ca simplu spectator. Răbdarea noastră este nemăsurată".

★

Hotărîm, eu și colegul Gălățeanu, de la „Scinteia", să ne apropiem de Go Mo Jo, în marele salon al Adunării Reprezentanților din Pekin, și să-i cerem un interviu. Străbatem, curajoși, imensa incintă, sub sute de priviri surprinse. E foarte bătrîn: ne întîmpină cu politețe și bunăvoîntă, răspunde în engleză, cu o simplitate emoționantă, la întrebările noastre. „Știi că piesa dv. Ciu-Yuan s-a jucat în România?" „Da. Am primit și cîteva fotografii frumoase. Am scris-o de mult... De mult..."

● 1967

Telefon, la miezul nopții, de la frumoasa și deșteapta soție a autorului dramatic: „Ascultă, domnule: soțul meu are impresia că i-ai lăudat piesa, că ai înțeles raportul dintre istorie și actualitate etc., mie însă, care nu sînt critic, nu sînt scriitor, nu sînt decît ceea ce sînt, mi se

pare că l-ai luat peste picior, că-l ironizezi și că de fapt nu ți-a plăcut, doar ai simulat interes, așa, ca să te afli în treabă. N-ai vrea să mă lămurești care-i adevărul? Dar sincer, dacă se poate..."

★

Privirea lui Grotowski, cînd, la spectacolul Antigona, e apucată de piept de unul din actorii lui „Living Theater" — venit în sală de pe scenă —, care-l zgîlție și-i strigă „Tu ce faci ca să nu mai fie război?"

Ei îl considerau patriarhul lor teoretic. Dar nu l-au cunoscut.

Ii aduseseră din America, în dar, o imensă plapomă din mătase vișinie, pe care i-au înminat-o, mai tîrziu, cu pompă comică, pe strada Ivo Lola Ribar din Belgrad, unde e Teatrul „Atelier 212", sediul BITEF-ului.

● 1980

Am avut și am multe bucurii de pe urma meseriei de critic teatral. Am avut și am parte, de pe urma ei, și de multă și veninoasă hulă, ingratiitudine verde, cite o găleată de lături de la ofușcați care consideră că n-au fost lăudați îndeajuns, ori nu m-au putut achiziționa ca serv personal, nu le-am dat decorație verbală pentru absolut tot ceea ce le-a ieșit de sub pana măiastră. Am și am avut parte de grosolănia reacției obtuze, a prostiei fundamentale și în stare pură, a rătății innăscute, iremediabile, cu ranchiună eternă, care-și uită, la un moment dat, originea, rămîinînd metafizică în eternitatea ei.

Din cînd în cînd, însă, cite o răsplată curată, justificîndu-mă, fortificîndu-mă, balsam miraculos pentru rănile sufletești: recunoașterea națională și internațională a dramaturgilor în care am crezut, reputația de azi a regizorilor și actorilor despre care am scris, cîndva, cel dintîi, afirmarea tinerilor critici — și cărțile tinerilor critici — pe care i-am sprijinit să deuteze și să se formeze, confirmarea unei orientări, a unui crez estetic, oamenii de teatru reușiți într-un colocviu național, comuniind intelectual într-o formă splendidă de cultură și democrație. Și cite un semn cald și ferm de înțelegere al unui confrate, o floare rară, presată în pagini tipărite: piesa pe care mi-a dedicat-o un strălucit dramaturg, articolul lui Dinu Săraur despre sensul activității mele — în revista „Săptămîna", acum cîțiva ani —, poezia ce mi-a dăruit-o, în culegerea sa de poeme, Ion Cocora, micul studiu al lui Lucian Raicu despre munca mea, în admirabilul lui ultim volum de critică, referințele din Istoria teatrului românesc...

...O dată, trebuia să spun o vorbă și despre asta.